L'Aragall: un veïnat medieval desconegut al nord del Montgrí

Des dels estudis, ja centenaris, de Josep Pella i Forgas, tothom està d'acord que la imatge actual de la plana del Baix Ter i del massís del Montgrí és considerablement diferent de la que oferia als segles medievals. Els diversos braços del riu Ter, la diferent línia del litoral marí –avui dia molt més reculada–, la presència al mig del pla d'estanys i aiguamolls o la intensa activitat ramadera desenvolupada als avuis solitaris paratges del Montgrí, serien alguns dels exemples més significatius. El contrast entre el paisatge de la comarca fa set-cents anys i l'actual, però, va més enllà i es manifesta fins i tot en la distribució dels mateixos centres de població. Aquest article pretén aportar notícies sobre un petit nucli de poblament, un veïnat, anomenat l'Aragall, que –com a mínim fins abans de 1350– s'ubicava al nord del massís del Montgrí, a molt poca distància de l'encara existent veïnat de Sobrestany i possiblement al lloc avui ocupat per la torre Ferrana, antiga masia reconvertida en casa de colònies.

Identificació i localització del veïnat de l'Aragall

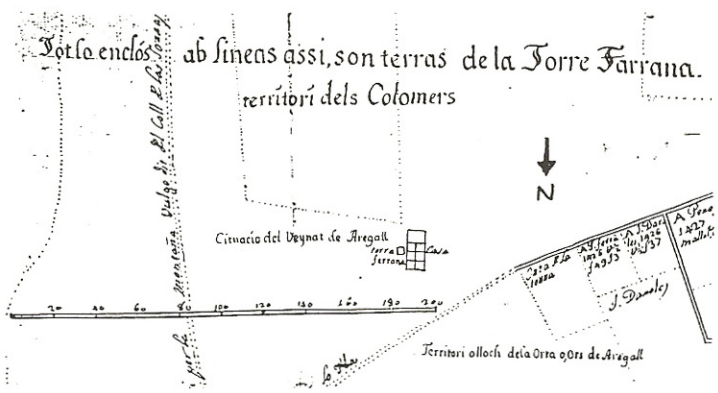
Qualsevol estudiós que hagi fullejat la documentació medieval de la comarca de Torroella, forçosament haurà identificat el topònim de l'Aragall –o s'Aragall com recullen els testimonis d'una època en què l'àmbit d'ús de l'article salat era molt més extens que l'actual. Que aquest topònim responia a un nucli de població no admet dubte. Ja el maig de 1298 un veí de l'Aragall reconeixia tenir "un farraginal que és dins el veïnat de l'Aragall i que afronta: per orient amb el carrer públic i pel migdia, occident i nord

amb l'alberg de Berenguer Estany"[1] i l'abril de 1325 una dona de Sobrestany declarava que venia "un pati o casal de l'alberg que tinc a la vila d'Aragall que afronta per orient amb un pati o casal de Francesc Gerald, per migdia amb l'alberg d'Arnau Ferran, per occident amb la via pública i pel nord amb l'alberg de Ramon Bernat"[2]. La caracterització definitiva de l'Aragall com un centre de poblament la dóna l'amenaça del bisbe de Girona contra aquells que no respectaven els drets eclesiàstics l'octubre de 1309 i que s'adreça als "habitants de la vila, castell i parròquia de Torroella de Montgrí, i de les parròquies de Gualta i Fontanilles i dels llocs de Sobrestany i de l'Aragall"[3].

El gran problema que plantegen totes aquestes referències, però, és saber on era exactament aquest veïnat de l'Aragall. No hi ha cap estudi –general o local– de geografia o història que hi faci referència; la toponímia actual tampoc sembla que en guardi el més mínim record[4]. El que es treu de la mateixa documentació medieval, d'altra banda, és ben escàs. L'agost de 1304 era venuda una terra situada "cap a l'Aragall, a la parròquia de Bellcaire, al terme del castell de Torroella i al lloc dit Planells"[5]. Tenint en compte que l'únic àmbit geogràfic on coincidien el terme parroquial de Bellcaire i el castral de Torroella era al nord del massís del Montgrí, cal concloure una ubicació en aquesta contrada. I si, a més, es recorda que l'antic estany de Bellcaire s'estenia des dels mateixos peus del Montgrí fins a l'actual municipi de l'Escala –aleshores encara un llogarret insignificant dependent de la parròquia de Sant Martí d'Empúries– l'Aragall no podia situar-se massa lluny de l'actual veïnat de Sobrestany. La freqüència amb què els habitants de l'Aragall negociaven amb els de Sobrestany i la similitud entre les operacions atorgades per uns i altres –amb molta importància dels negocis amb bestiar– semblaria confirmar aquesta ubicació aproximada[6].

La documentació medieval, però, no permet anar més enllà. Afortunadament un document –no medieval sinó força posterior, del segle XVIII– permet una conclusió molt més precisa. A l'Arxiu Provincial de Girona es conserven dos quaderns titulats *Mapas de casas y terras de Bellcayre per justificar diferents señorias directes feta en 1741*[7]en què, a fi de reconèixer els drets que el 1742 tenien l'abat de Sant Pere de Galligants de Girona i altres senyors, es cartografiava la parròquia de Bellcaire. Aquests quaderns són de gran interès no només perquè recullen topònims antics avui perduts sinó perquè els situen amb precisió sobre els mapes. Això és fonamental perquè a mitjan segle XVIII encara eren ben vius el record i la situació de l'Aragall i no pas com un topònim incert

sinó identificat amb un veïnat. En efecte, al full 9 del segon quadern –que es reprodueix parcialment més avall,– s'hi cartografia la zona ubicada a l'extrem sud-est de l'estany de Bellcaire de què el mas anomenat torre Ferrana és el punt central. Just al costat oriental d'aquest mas, hi figura la nota "Cituació del veynat de Aregall" i una mica més al nord de la torre Ferrana, passat l'antic camí que comunicava l'Escala amb Ullà i Torroella vorejant el Montgrí però abans d'arribar a l'estany de Bellcaire, s'hi ubica el "Territori o lloch de la Orta, o Ors de Aregall". Les referències no deixen cap dubte. L'antic veïnat de l'Aragall se situava just en aquesta partida: a la més immediata rodalia –qui sap si exactament al mateix lloc– de la torre Ferrana. Les seves hortes estaven més a tramuntana, entre el mateix veïnat i l'estany de Bellcaire. L'Aragall seria, doncs, un veïnat paral·lel al de Sobrestany i, igual que aquest, porta un nom perfectament il·lustratiu del que Joan Coromines anomenava la toposemàntica dels llocs. Un "aragall" –o "xaragall" paraula de la qual deriva– és un lloc enfangat que mai no acaba d'estar sec del tot com podia ser perfectament el cas d'un veïnat ubicat a la vora d'un estany.

L'Aragall en la xarxa de poblament medieval de la comarca

L'existència del veïnat de l'Aragall s'emmarca perfectament en el sistema de poblament que caracteritzava la zona de Torroella de Montgrí fa set-cents anys. Tots els indicis de què disposa la història medieval –la majoria indirectes– coincideixen a assenyallar les

darreres dècades del segle XIII i les primeres del segle XIV com el moment en què el creixement de la població europea, encetat els segles X i XI, hauria arribat a la seva plenitud. Aquesta expansió demogràfica es manifestaria en unes elevades quantitats de població i en l'existència d'una densa xarxa de poblament integrada per ciutats, pobles i una multitud de llogarrets i veïnats menors. Una i altra manifestació són resseguibles a la zona de Torroella. El 1323, per exemple, a Fontanilles hi havia com a mínim 55 albergs i entre 1337 i 1339 a Ullà se'n documenten 94 en les mateixes condicions així com 24 masos. Si es té en compte que el fogatge de 1553 –en un moment de creixement demogràfic– atorga a aquests dos llocs 15 i 55 focs respectivament, aleshores és difícil no concloure uns nivells elevats de població. D'altra banda, l'existència de veïnats està també provada[8]. A Fontanilles existia el "vilar"[9] i a Ullà, el "barri"[10]; tots dos a la més immediata rodalia del nucli de població principal. A Torroella, en canvi, els veïnats de la Serra, el Llentisclar i el Mostinyà[11] s'ubicaven més lluny de la vila, enfilats a les primeres vores del Montgrí, entre Torroella i el mar. És, doncs, en el context definit per una població elevada i una xarxa de poblament prou densa que la presència al nord del Montgrí del veïnat de l'Aragall s'emmarca perfectament en el seu àmbit històric.

L'Aragall a la primera meitat del segle XIV

La mateixa documentació medieval que descobreix l'existència d'aquest veïnat de l'Aragall aporta algunes dades sobre els homes que hi vivien i les activitats que realitzaven. Les seves dimensions devien ser reduïdes. Així ho demostra el mot *villario* amb què majoritàriament l'identifiquen els documents i que pot ser traduït, simplement, com a "veïnat". El fet que no fos centre de cap parròquia –per bé que a la seva vora més immediata existia la capella de Santa Maria del Palau– acaba de confirmar aquesta impressió. No hi ha manera, però, de fixar cap xifra seriosa sobre la població total que hi vivia. Certament és possible elaborar una llista dels veïns del lloc o dels habitatges que, per una o altra raó, s'identifiquen als documents. Una i altra cosa, però, donen unes xifres mínimes –set o vuit homes entre 1298 i 1312, cinc el 1341-1342 i quatre albergs l'any 1298-1299– que tampoc indiquen gaire res. Qui sap quants veïns del lloc no apareixen als documents. Tampoc és possible saber si un individu o un alberg era equivalent a una família i, és clar, quants membres cal suposar que podia

tenir una família. L'única cosa positiva que es treu de tot plegat és l'establiment d'uns quants llinatges –els Camerdell, els Ferran, els Estrany i els Gerard– que viuran a l'Aragall com a mínim una cinquantena d'anys.

La informació disponible sobre altres qüestions demogràfiques tampoc és gens extensa. S'identifiquen veïns de l'Aragall establerts als pobles i veïnats del voltant –Sobrestany[12] Torroella[13], Ullà[14], la Tallada[15] o Sant Martí d'Empúries[16]– i viceversa. Sovint els matrimonis són al darrere d'aquests moviments, d'altra banda perfectament normals i previsibles. Només el cas –excepcional pel que fa a aquest veïnat però gens extraordinari en el context comarcal– d'un aragallenc a Menorca implica un despaçament una mica llunyà[17].

Pel que fa a les activitats econòmiques dels seus veïns, la seva base agrària és evident. Hi és documentat el conreu de cereals –mill, concretament[18]– de vinyes i de farratges[19]. També està clara l'existència d'horts que es concentraven a l'Horta de l'Aragall, zona identificada ja el 1325[20] i que els mapes de 1741 situaven al costat mateix de l'estany les aigües del qual devien ser aprofitades per al regatge[21]. En aquests horts fàcilment irrigables, només s'hi documenta el conreu del lli i del cànem[22] però s'hi pot suposar el d'hortalisses i llegums. L'agricultura era complementada per la cria de diversos tipus de bestiar. Als censos deguts als senyors feudals s'inclouen pagaments en gallines o oques[23] i es documenta l'existència de vaques, cavalls i ases[24]; però l'activitat ramadera de més volada sembla ser l'ovina lligada a la venda de la llana. El paper del Montgrí com un punt d'hivernada d'un eix de transhumància que unia l'Empordà amb les altes valls del Ripollès i el Vallespir, és prou conegut així com també la important activitat paral·lela de mercadeig de bestiar i de llana que implicava. En aquest context, l'Aragall –al peu mateix del Montgrí i amb prou espai per encabir els ramats– estava esplèndidament situat i no ha de sorprendre que els seus veïns ho aprofitessin. Els homes de l'Aragall s'identifiquen sovint com a propietaris de ramats d'ovelles, unes vegades modestos –17 i 20 caps[25]– però altres d'entitat major: 50 i 128 caps[26]. Aquests animals i la seva llana són objecte de transaccions entre els aragallencs i gent de Torroella o Sobrestany[27].

L'existència d'aquestes i altres activitats econòmiques no documentades –com l'explotació del bosc o la pesca a l'estany–, però, no ha de fer-nos suposar que les dificultats fossin inexistents. Així ho fan pensar la considerable quantitat de debitoris que els veïns de l'Aragall es veuen obligats a atorgar durant tot aquest període.

En molts casos els diners es deuen a prestamistes jueus, sobretot de Torroella però també de Girona. Així, per posar un exemple entre molts, l'octubre de 1311 un aragallenc es comprometia a pagar en mig any a Jucef, fill del difunt Bonjudà d'Albons de Torroella, 50 sous més un interès de 6 sous[28]. Tampoc manquen, però, els deutes entre cristians com quan l'agost de 1304 un matrimoni de l'Aragall declara que per Sant Pere i Feliu pagarà 40 sous a una dona de Sobrestany[29]. L'endeutament entre cristians, però, es consolida a partir de la dècada de 1330 amb la generalització dels censals. El desembre de 1333, per exemple, un altre veí del lloc venia per 60 sous a un home de Sobrestany el cens anual de 2 mitgeres i 1 quartera d'ordi que garantia sobre una terra a la Coma d'Amont[30]. Els veïns de l'Aragall, però, no sempre figuren entre els endeutats sinó que també actuen com a prestamistes de gent dels llocs propers. L'abril de 1305 és un matrimoni de Sobrestany que es compromet a pagar el preu de 15 mitgeres d'ordi a un veí de l'Aragall i, a més, a fer-ho prenent com a referència el preu més car pel qual per Sant Pere i Feliu es vengui l'ordi a "la vila de Torroella i al lloc de l'Aragall"[31].

Tot i la riquesa aparent d'aquestes informacions, no és gens fàcil treure'n conclusions segures. D'una banda, sempre cal malfiar-se de la veracitat de les quantitats declarades en tot document de deute –els prestamistes cristians, per exemple, havien de dissimular la usura i els jueus mantenir-la dins dels límits legals– i de l'altra, gairebé mai és possible saber quina era la realitat socioeconòmica i quines les raons que hi havia al darrere de cada debitori. En alguns casos les dificultats del debitor semblen clares: de l'agost a l'octubre de 1344 se succeeixen les crides de la cort judicial de Torroella als tutors d'una òrfena perquè paguin els deutes –a jueus i cristians, en espècie i en moneda– que va deixar el seu difunt pare[32]. És molt possible que la necessitat es trobi també al darrere de molts dels debitoris per raó de cereals –és a dir vendes a crèdit– que es documenten sovint els mesos crítics anteriors a la sega[33]. En altres casos –com en el cas d'Arnau Ferran que des de 1333 a 1345 rep diners, en deixa, crea censals, compra draps, li són emparats els béns o demana que s'emparin els dels seus deutors– la documentació fa pensar més aviat en les activitats d'un negociant[34].

No es pot oblidar que qualsevol dada demogràfica o econòmica ha de ser contextualitzada en una societat concreta amb les seves jerarquies i les seves relacions de força o de consens, una societat que a finals del segle XIII i principis del segle XIV és, lògicament, el feudalisme. Sobre els homes i les terres de l'Aragall planen,

doncs, els drets d'un seguit de senyors que la documentació identifica amb força claredat. En primer lloc, el rei d'Aragó, tot i que no pas com a tal sinó com a senyor del castell de Torroella dins del terme jurisdiccional del qual s'ubica el veïnat. La seva pertinença al terme de Torroella és evident –sovint repetida i recordada a la documentació[35]– i implica el sotmetiment dels veïns de l'Aragall a les autoritats judicials torroellenques[36]. No és cap casualitat que l'Aragall –igual, de fet, que Sobrestany– no depengui directament de la més propera Bellcaire a la parròquia de la qual, a més, pertany, ja que és precisament a Bellcaire on els comtes d'Empúries

La zona de la torre Ferrana és on es localitzava el veïnat de l'Aragall. (Foto J. Reynés)

–permanentment enfrontats amb la monarquia a principis del segle XIV– tenien una de les seves bases més sòlides. A banda de la senyoria jurisdiccional del rei, però, es documenten altres senyors i altres drets. El maig 1298 un matrimoni –Ponç de Puig i Sibil.la, la seva muller i filla del difunt Bernat Belissén, possiblement membres de la petita noblesa– es fan reconèixer els seus drets sobre farraginals de l'Aragall pel quals cobren censos –mòdics– en aviram[37] i el juliol del mateix any renuncien a un cens de 8 diners percebut sobre un alberg al veïnat a canvi del pagament de 150 sous[38]. El comte d'Empúries també hi disposa de drets com evidencia el subestabliment fet entre dos veïns de Sobrestany d'un hort a l'Horta de l'Aragall en què se salva el dret del comte a percebre la tasca i el braçatge de tot el que s'hi collís, fora del lli i del cànem que només pagaven tasca[39]. En alguns casos aquests drets feudals eren compartits entre diferents personatges. És el cas que il·lustra una terra prop del vilar d'Aragall venuda el maig de 1322 sobre la qual se salva el dret d'en Reixach, cavaller, i de la casa o església de Santa Maria de Palau que perceben per indivís tasca, braçatge i mitja calcatura de tot el que s'hi culli[40]. Un dels senyors que de manera més regular i sòlida sembla disposar de drets a l'Aragall és el clergue que té el presbiterat establert per Sibil.la –filla de Bernat Belissén i esmentada més amunt– a l'església de Torroella de Montgrí. Aquest prevere[41] no només percep part de les collites –tasca, braçatge, mitja calcatura i 3 diners, per exemple, sobre dues feixes a l'Aspre de l'Aragall el juliol de 1333[42]– sinó que a ell homes i dones de l'Aragall li reconeixen la servitud personal amb dret d'atorgar remences. Ja l'octubre de 1311 redimia per 25 sous la filla d'un veí del lloc[43] i el febrer de l'any següent era una noia d'Ullà, però casada amb un home de l'Aragall, que se li feia dona pròpia i soliua comprometent-se a ser-li "bona i fidel com una dona pròpia ha de ser al seu propi senyor major"[44]. No tots aquests senyors –i altres[45]– gestionaven personalment els seus drets sinó que encarregaven aquesta feina als seus batlles. Així el setembre de 1329 era venuda a un cavaller "tota la batllia íntegra de Sobrestany i l'Aragall" a més d'un alberg a Sobrestany i un cortal al Montgrí per la considerable quantitat de 3.300 sous i "salvant sempre el dret dels senyors en tot allò que per ells sigui tingut"[46].

La fi de l'Aragall

Tant interès com localitzar l'Aragall i presentar algun detall de la vida de la gent que hi vivia, té saber quan i per què va desaparèixer. Qui sap si la seva desaparició com a nucli de poblament

va ser conseqüència de la Pesta Negra de 1348 i de les que la seguiran durant tot el segle XIV. Si així fos, la seva història hauria estat paral·lela a la d'altres veïnats i llogarrets de la Catalunya medieval que no varen sobreviure als daltabaixos de l'època. Tampoc s'hauria d'excloure, però, que la decadència hagués començat amb anterioritat. El gener de 1342 un veí de les Cinc Claus de la parròquia d'Empúries afirma tenir un alberg al veïnat de l'Aragall però enderrocat, de manera que demana ser eximit del cens de 3 quarteres d'ordi que en paga[47]. En qualsevol cas la cronologia de les dades de les quals parteix aquest treball no va més enllà de 1348[48] i és per això que només una posterior i més documentada recerca podrà respondre a aquestes qüestions.

Del que no hi ha dubte és que la desaparició d'aquest veïnat va ser definitiva. Mai més es recuperaria. La feblesa dels materials de construcció medievals i –possiblement– la construcció de la torre Ferrana i les seves dependències devien esborrar-ne les restes més evidents. Al segle XVIII encara se'n guardava el record del nom, però avui fins això s'ha perdut. Tant de bo aquestes ratlles serveixin per desvetllar l'interès d'investigadors[49] i aficionats per l'Aragall i, així, en la mesura del possible, recuperar-lo de l'oblit.

Xavier Soldevila i Temporal
Universitat de Girona

1 "quoddam farregenale quod est intus vilarium de s.Aragayl ab oriente in carraria publica et a meridie et ab occidente et a circio in hospitio Berengarii Stanii", a Arxiu Històric de Girona (AHG), Torroella 1, 14r.

2 "quoddam patium hospitii sive casals quod ... habeo et teneo in villa de Aragallo sicut affrontat ab oriente in quoddam patio sive casals Ffrancischi Geraldi a meridie in hospitio Arnaldi Fferrandi ab occidente in via publica a circio in hospitio Raimundi Bernardi", a AHG, Torroella 567, 92r.

3 "habitatores ville castri et parrochie de Turricella de Montegrino et parrochiarum de Gauta et de Fontaniliis ac locorum de Superestagnum et de s'Aragayl", a AHG, Ullà 167, 41r-v.

4 Cap geografia general es fa ressò de l'existència d'aquest lloc, així com tampoc obres de geografia o toponímia històrica com COROMINES, Joan: *Onomasticon Cataloniae. Els noms de lloc i noms de persona de totes les terres de llengua catalana.* Barcelona, 1994 que recull el topònim d'Aragall però localitzat fora de l'àmbit empordanès i a AA VV: *Atlas històric de Catalunya. Anys 759-992.* Fulls 11-1, 11-2 i 11-3. Figueres. Mapa econòmic i toponímic, polític i eclesiàstic. Barcelona, 1986. També és absent de les llistes de parròquies i capelles dels segles XIII i XIV. No l'enregistra ni PONS GURI, Josep Maria: "Nomenclàtors sinodials del bisbat de Girona al segle XIV" a *Recull d'estudis d'història jurídica catalana.* Volum II. Barcelona, 1989,

ni RIUS SERRA, José (A cura de): *Rationes decimarum Hispaniae (1279-1280)*. Volum I. Cataluña, Mallorca y Valencia. Barcelona, 1946.

5 "quandam terram meam quam habeo et teneo apud s.Aragall vero in parrochie Sancti Johannis de Bidingia et in termino castri de Turricella loco vocato Planels", a AHG, Torroella 554, 18v.

6 Potser val la pena aclarir que de cap manera pot identificar-se l'Aragall amb el veïnat que pogués formar-se al voltant de la capella de Santa Maria del Palau. Fins no tenint en compte la documentació setcentista que ubica l'Aragall en un altre indret, les fonts medievals el diferencien sempre molt clarament del que és la capella del Palau, com per exemple a la cita de l'agost de 1321 de la nota 24 o a la nota 42.

7 AHG, Resta del districte de la Bisbal, 26.

8 Aquestes dades provenen de capbreus conservats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, Ordes Militars, Sant Joan de Jerusalem, 125, ACA, Ullà 230 i d'AA VV: *Gran enciclopèdia comarcal de Catalunya*.

9 El març de 1334, per exemple, es parlava d'un alberg "al vilar de Fontanilles" que afrontava amb la Salvetat, és a dir amb l'espai més antic i encimbellat del lloc: "quoddam hospitium in vilari ... in Salvitate ville de Fontaniliis", a AHG, Torroella 658, 7r-9r.

10 L'abril de 1337 es fa referència a un alberg "al barri de la vila d'Ullà i afronta al nord amb el vall de la vila": "hospitium meum in barrio ville Uliani et affrontat a circio in vallo ville", a AHG, Ullà 230, 15r.

11 De tots aquests veïnats, de moment, només se n'ha localitzat una referència directa al de la Serra: el setembre de 1313 és venut un pati "in vilario de Serra" a AHG, Torroella 557, 26r. Pel que fa als altres, la seva existència es dedueix de la ubicació continuada que hi fa la documentació durant tot el segle XIV d'albergs i cases.

12 El novembre de 1321 un veí de l'Aragall reconeix un deute al seu germà, establert a Sobrestany, a AHG, Ullà 168, 34v.

13 El novembre de 1312 un veí de l'Aragall reconeix haver rebut del seu gendre de Torroella el dot de la seva muller, a AHG, Torroella 2, 79r.

14 El febrer de 1305 i l'agost de 1311 s'acorden els capítols matrimonials entre dos homes de l'Aragall i dues dones d'Ullà, a AHG, Torroella 554, 57v-58v i Torroella 2, 3r-v respectivament.

15 El setembre de 1321 un veí de la Tallada reconeixia haver rebut del seu sogre de l'Aragall una part del dot del seu fill, a AHG, Ullà 168, 12v, i el juny de l'any següent era un aragallenc que cobrava el dot i l'aixovar del seu sogre de la Tallada.

16 El gener de 1342 un home i els seus dos fills, originaris de l'Aragall, declaraven habitar a les Cinc Claus de la parròquia d'Empúries ,a AHG, Torroella 567, 147v.

17 Un veí "de s'Aragayl de Episcopatu Gerunde" nomena procurador un fill seu a fi que rebi els béns d'un altre que ha mort "in insula Minoricarum", a AHG, Ullà 167, 42v.

18 El setembre de 1344 el batlle de Torroella emparava a un veí d'Aragall el mill que estava batent a la seva era –"quandam quantitatem miley quam habebat in sua area in dicto loco de Aragallo quam triturabat"– perquè no havia pagat un deute a un jueu gironí, a AHG, Torroella 569, 42r.

19 Les vinyes apareixen amb freqüència com a afrontacions d'altres peces –per exemple a AHG, Torroella 1, 39r o Torroella 554, 29r-; pel que fa als farraginals vegi's la nota 1.

20 L'agost de 1325 és establert un hort "in loco vocato Orta de s'Aragayl" que afronta amb un altre hort, a AHG, Torroella 561, 40r.

21 Tot i que l'abril del mateix 1325 s'identifica un altre hort al costat mateix del veïnat –"iuxta locum de Aragallo"– que disposa de les aigües d'un pou –"cum

ademprivio aque puo nostri", a AHG, Torroella 561, 6v.

22 Al document citat dues notes més amunt s'especifica un cens especial –més rebaixat– per al lli i el cànem: "excepto de lino et canabo".

23 Per exemple a AHG, Torroella 2, 60v o Torroella 555, 41v.

24 Un veí del lloc declara l'abril de 1346 tenir una vaca de pèl blanquinós en comanda de la seva sogra, a AHG, Torroella 564, 59r; l'abril de 1310 un aragallenc declara deure 450 sous al seu germà per les eugues que li va comprar, a AHG, Torroella 556, 3v i l'agost de 1321 el capellà de Santa Maria de Palau –"Sancte Marie de Palatio"– afirma haver comprat a un veí del lloc un ase de pèl blanc, a AHG, Ullà 168, 5v.

25 Corresponents a la venda de 17 vellons de llana atorgada el gener de 1334, a l'Arxiu Diocesà de Girona, Arxius afegits, Manuals notarials, Torroella de Montgrí, 153 v, i a una venda de bestiar l'abril de 1346, a AHG, Torroella 564, 58r.

26 El primer cas correspon a una venda de 30 vellons de llana el novembre de 1341 i el segon, a una reclamació sobre una venda de bestiar l'agost de 1345, a AHG, Torroella 567, 125 i Torroella 569, 125r respectivament.

27 Als testimonis citats a les dues notes anteriors cal afegir una venda de 10 vellons de llana atorgada per un veí de l'Aragall el març de 1322 i una altra de 120 vellons feta el juny del mateix any per un home de Torroella en què un aragallenc actuava com a fiador, a AHG, Ullà 168, 69v i Ullà 169, 22r respectivament.

28 AHG, Torroella 2, 21v.

29 AHG, Torroella 554, 26r.

30 ADG, AA AA, Manuals, TM, 136r.

31 "in villa Turricelle et dicto loco de Aragallo", a AHG, Torroella 555, 3v.

32 AHG, Torroella 569, 33v i 48r, en aquesta darrera plana hi consten dues citacions.

33 Per exemple el desembre de 1298 un veí de l'Aragall deu 4 mitgeres de forment a un d'Ullà, a AHG, Torroella 1, 66r; l'agost de 1309 un aragallenc reconeix a un altre un deute de 60 sous per l'ordi i el forment que li va comprar, a AHG, Ullà 167, 32v; el gener de 1312 dos veïns del lloc deuen 148 sous a un home de Sobrestany pel blat que li compraren, a AHG, Torroella 2, 39r, i el maig de 1322 dos altres veïns deuen diners a un torroellenc pel forment i l'ordi que els lliurà, a AHG, Ullà 169, 15v i 16r.

34 Molt sovint, a més, les seves operacions resulten sospitosament confuses. El 15 d'octubre de 1333, per exemple, afirma deure 90 sous al jueu torroellenc Bonjudà Mercadell i es compromet a pagar-los-hi en mig any amb un interès –teòricament– del 20%. Per a major garantia, però, els hi garanteix sobre els 953 sous que a ell li deuen dos veïns de Sobrestany. El 30 del mateix mes, a més, declara deure al mateix jueu 290 sous que pagarà –ara sense esmentar cap interès– en 4 mesos i garantint-los sobre els 950 sous que li deu un home de Sobrestany, que resulta ser un dels dos que eren esmentats en el document del 15. Tot plegat es troba a ADG, AA AA, Manuals, TM, 90v-91r i 97r-v. No hi ha dubte, però, que aquest Arnau Ferran devia ser un personatge força notori –tot i que no necessàriament un potentat– al veïnat de l'Aragall. Potser no sigui res més que una especulació beneita, però qui sap si el nom de la torre Ferrana –ubicada molt a prop on devia estar l'Aragall– no deu el seu nom a un descendent del personatge dels anys 1330 i 1340.

35 El llibre d'obligacions de la cort de Torroella, per exemple, especifica sempre que hi apareix un aragallenc "de Aragallo termini Turricelle" com a AHG, Ullà 170, 76r, 81r, 86r –dues vegades– o 87v.

36 El juny de 1310, per exemple, un veí de l'Aragall demanava al jutge de Torroella que nomenés un tutor per als seus dos nebots a la qual cosa el jutge va accedir, a AHG, Torroella 556, 17r.

37 Correspon al text citat a la nota 1.
38 "VIII denarios ... sensuales ... ratione hospitii tui quod per nobis tenes apud vilarium de s'Aragallo", a AHG, Torroella 1, 36r.
39 Document ja citat a les notes 20 i 22.
40 "peciam terre ... prope villare de Aragallo ... Salvo iure de Rexacho militis et domus sive ecclesie Sancte Marie de Palatio ... Quibus dabis ... per indiviso de omnibus expletis inde exeuntibus taschama et braciaticum et mediam calcaturam", a AHG, Ullà 169, 16v.
41 Durant la segon dècada del segle respon al nom de Pere Esteve i entre els anys 1325 i 1342, a Antoni Major. Els noms es troben als documents citats en les notes que segueixen.
42 ADG, AA AA, Manuals, TM, 35v-36r o, encara, 1 quartera d'ordi sobre un hort a l'Horta de l'Aragall l'abril de 1325 que correspon al text citat a la nota 21.
43 AHG, Torroella 2, 10v i altra redempció l'agost de 1333 a ADG, AA AA, Manuals, TM, 64r.
44 "uxor Guilielmi Straney de Aragallo ... facio me feminam propriam et solidam a vobis ... clerico tenente presbiteratus quem Sibilia Belissen quondam iussit institui ... promitendo vobis ... quod ero ... bona et fidelis ... sicut propria mulier esse debet suo proprio domino maiori", a AHG, Torroella 2, 45r. L'abril de 1309 quatre dones –dues d'elles casades amb homes d'Aragall– també n'havien esdevingut dones pròpies i soliues en condicions idèntiques, a AHG, Ullà 167, 15v.
45 Com el convent de Santa Anna de Barcelona o l'infermer del priorat d'Ullà.
46 "totam baiuliam nostram integre de Superestagno et de Aragallo", a AHG, Torroella 564, 43r-v. Malauradament aquest document no indica de quin senyor és aquesta batllia, tot i que qui sap si la referència genèrica al "dominio dominorum in illis de predictis que per dominis tenentur" no podria indicar una mena de batllia general de tots els senyors amb drets sobre els dos veïnats.
47 Citat a la nota 16.
48 A tall d'exemple es pot indicar que de l'any 1377 es conserva un magnífic i extens capbreu de Torroella de Montgrí i Sobrestany en què l'Aragall no és mencionat ni com a topònim.
49 Una correcta explicació de tot plegat potser hauria de comptar amb l'auxili de geòlegs que aclarissin el paper que potser haurien tingut en la seva desaparició els moviments de les dunes o algun canvi de nivell de l'estany.